ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 3.1–3

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 20.06.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 20.06.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 20.06.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

LUTFULLAYEVA DURDONA
Lisoniy assotsiatsiyalarda milliy tafakkurning voqelanishi
(Vatan assotsiativ maydoni misolida) 7

MIRZAYEV IBODULLA
Xomskiyning “Til va ong” asari, generativ tilshunoslik konsepsiyasi
va professor Baxtiyor Mengliyevning tarjimonlik mahorati....10

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
Бадиий диалог таржимасида коммуникатив вазиятни тўғри англаш зарурати
(Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» романининг янги русча нашри мисолида) 16

ЧЎТМАТОВ ЖЎРАБЕК ОМОНОВИЧ
«Ҳикмат» сўзининг араб лексикографик манбалари асосидаги лексик-семантик таҳлили.... 19

ЧОРИЕВ ТАВАККАЛ РАВШАНОВИЧ
Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоий идиостилида
«Саг//ит» концептининг лингвопоэтик хусусиятлари....25

UMURQULOV ZAFAR BEKPO‘LATOVICH
Alisher Navoiy ijodida so‘z qadri va nutq odobi talqini....34

UBAYDULLAYEV ALISHER ABDUSALOMOVICH
Ogahiy tarjimasidagi asarlar leksikasining tarixiy-etimologik tahlili
(“Axloqu-l-Muhsiniyn” asari misolida) 37

IBRAGIMOV SHEXROZBEK TO‘LQINJON O‘G‘LI
Tashbih va epitetlarning pragmatik talqini: tarjimada ekspressivlik va
stilistik ekvivalentlik....41

IBRAGIMOV JASURBEK TULKINJON O‘G‘LI
Jangovorlik, jasorat va jismoniy kuchga oid epitetlar
(“Beowulf” ingliz eposi misolida)....47

NAZAROVA ZIYODA KATTAYEVNA
Frazeologizmlarning yondosh birliklar bilan o‘zaro aloqasi 51

QOBILOV MIRZIYO ESHNOZAR O‘G‘LI
O‘z qatlamga oid antroponimlar tasnifi 55

ISRAILOVA SAODAT TURAPOVNA
Rang komponentli birliklarning mental birliklarda aksi....58

RO‘ZIMATOVA DILNOZA
Rasmiy munosabatlarda murojaat birliklarining shaxs ijtimoiy maqomining ifodalanishi....62

XUSANOVA NAFISA ZOKIRJON QIZI
Ertak janrida dialogning strukturaviy va funksional poetikasi
(Ingliz va o‘zbek xalq ertaklari misolida)....65

XABIBULLAYEVA FAZILAT XABIBULLO QIZI
“Boburnoma”dagi saroy-ma’muriy xizmat unvonlarining inglizcha tarjimalarda berilishi 69

MUSTAFAYEV ELYOR ODIL UGLI
Theoretical foundations for the classification of phraseological units in english 73

МУНДАРИЖА

TURSUNOVA DILSHODA XOLDIN QIZI
“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da qurol-aslaha nomi bilan bog‘liq folklorizmlar 77

YAVKOCHEVA FERUZA HUSAN QIZI
Types of english speech-language pathology dictionaries according to semantic relations 81

SHUKUROV RAHMATILLO MIRZATILLAYEVICH
Farg‘ona viloyati tarixiy oykonim, gidronim va oronimlarining leksik-semantik tasnifi hamda sotsiolingvistik tahlili 86

XALIQULOVA MUSHARRAF EGAMNAZAR QIZI
Maqol lingvistik, kognitiv va madaniy fenomen sifatida 90

O‘RAZOV ALISHER DONIYOROVICH
O‘zbek tilida substantiv leksemalar semantik shajarasining ifodalanishida pragmatik omillar 93

DJURAYEVA MAXBUBA USMANOVNA
Emotsiya, konsept va emotsional konsept tushunchalarining lingvistik talqini 96

ADABIYOTSHUNOSLIK

ABDULLAEV RAMAZON
Муиззий ва Ҳофиз шеъриятида адабий таъсир ва ижодий ворислик. 99

ARSLONOV ABDIMUROD KAROMATOVICH
“Qisasi Rabg‘uziy” asari poetikasi va badiiy-estetik xususiyatlari xususida.....104

АЛИМАРДОН ҲАЙИТОВ
Али Қушчининг ўғли ҳам олим бўлган.....108

DR. DONIYOR K. KELDIYOROV
Wounded memory and hybrid identity in Khaled Hosseini’s the kite runner.....112

IBRAGIMOV JAVOHIR TO‘LQINJON O‘G‘LI
Harold Lambning “Tamerlane: the earth shaker” romanida amir temur xarakterining badiiy ifodasi 116

RAXIMOVA UMIDA SOLIYEVNA
Ona obrazining ramziy va mifopoetik talqini: inglizzabon va o‘zbek adabiyoti misolida 121

MNAJATDINOVA MAKARYA
Hozirgi qoraqalpoq xotin-qizlar lirikasida psixologik metamorfoza 126

JIENBAEV MUSA AZATBAEVICH
XX-XXI asr lirikasida Odissey obrazining transformatsiyasi.....130

RADJABOVA MUXTASAR DAVRANBEKOVNA
Arab tilida talabalarning yozuv malakasini rivojlantirishda o‘yin texnologiyalarining tatbiqi.....134

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 9
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

FARG'ONA VILOYATI TARIXIY OYKONIM, GIDRONIM VA ORONIMLARINING LEKSIK-SEMANTIK TASNIFI HAMDA SOTSIOLINGVISTIK TAHLILI

Shukurov Rahmatillo Mirzatillayevich,
Andijon davlat chet tillari instituti mustaqil tadqiqotchisi

Toponimika tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri sanalib, joy nomlarining paydo bo'lishi, motivatsiyasi va semantik xususiyatlarini tadqiq etadi. A.V.Superanskaya ta'kidlaganidek, "biror predmet yoki hodisa nomining paydo bo'lishini inson tajribasisiz tasavvur qilish mumkin emas"[1]. Nom berish kuzatilgan xususiyatlarni belgilash, o'xshash va farqli jihatlarni ajratish hamda ularni lisoniy shaklda ifodalash bosqichlaridan iborat bo'lgani bois, nomlash faqat leksik emas, balki kognitiv jarayon hamdir. Oykonimlar til tarkibidagi eng qadimiy qatlamlardan biri bo'lib, xalqning etnik xotirasini, geografik muhitni va madaniy qadriyatlarni saqlab qoladi.

N.Oxunov aholi punktlari va ularning ichki bo'linishlari – qishloq, ovul, mahalla, guzar, ko'cha nomlarini oykonimlar sifatida talqin etadi[2]; onomastik lug'atlarda esa oykonimlar aholi manzillarining atoqli otlari deb ta'riflanadi[3]. Shunga qaramay, o'zbek onomastikasida oykonimlarni tasniflashning yagona, ko'p mezonli modeli ishlab chiqilmagan; gidronim va oronimlar esa ko'pincha oykonimlardan ajratilgan holda o'rganilgan. Maqolaning maqsadi – Farg'ona materiali asosida tarixiy toponimlarning nominatsion-motivatsion xususiyatlarini aniqlash, oykonimlarni tasniflashning ko'p mezonli modelini ishlab chiqish hamda gidronim va oronimlarni yaxlit tizimda tavsiflashdan iborat.

Tadqiqot materialini viloyatning amaldagi 1017 ta mahalla fuqarolar yig'ini, 4 ta shahar (Farg'ona, Qo'qon, Marg'ilon, Quvasoy) va 15 ta tuman nomi tashkil etadi. Ta'kidlash joizki, mahalla fuqarolar yig'inlari soni 2024-yilga qadar 1062 tani tashkil etgan bo'lsa, mahallalarni tashkil etish va chegaralarini belgilash bo'yicha me'yoriy hujjat ijrosi natijasida bu ko'rsatkich 1017 taga yetgan[4]. Bu holat toponimik korpusning dinamik tabiatini ko'rsatadi va uni muayyan sanaga bog'lab qayd etishni taqozo etadi.

Ishda tavsifiy, tasniflash, komponent tahlili, etimologik, sotsiolingvistik va statistik metodlardan foydalanildi. Oykonim va urbanonim chegarasini belgilashda T.Nafasovning "qishloqlar shaharlarning paydo bo'lishiga zamin vazifasini o'tagan... guzarlar mahallalarga aylanishib, jamisi bir majmuaga birikib shahar maqomini olgan" degan qarashi mezon sifatida qabul qilindi[5]. Shunga ko'ra ko'cha, xiyobon va guzar nomlari urbanonim (godonim), aholi punktlari va MFY nomlari esa oykonim sifatida qaraldi. Y.Ne'matova taklif etgan to'rt bosqichli tizim (polisonim – komonim – qishloq nomlari – mahalla nomlari) tayanch model sifatida olindi[6].

Toponimlarning nominatsion xususiyatlari to'rt belgi orqali namoyon bo'ladi: denotativlik (obyektni bevosita belgilash), unikallik (yagona obyektga taalluqlilik), barqarorlik (uzoq davr davomida saqlanish) va funksionallik (kartografiya, boshqaruv va navigatsiyada qo'llanish qulayligi). Onomastik qonuniyatlarga ko'ra joy nomi motivlanganlik, topografiklik, sistemaviylik, grammatik maqbullik, betakrorlik va milliy-lug'aviy muvofiqlik mezonlariga javob berishi lozim[7]. Tadqiqot davomida mazkur tizimni yana oltita talab bilan to'ldirish taklif etiladi: tarixiy-etnik muvofiqlik; madaniy-axloqiy maqbullik; funksional-ma'muriy qulaylik; talaffuz va idrokda aniqlik; iste'molda barqarorlik; xalqaro iste'molda moslik.

Motivlanganlikning o'ziga xos namunasi sifatida Bag'dod tumanidagi Qahat qishlog'i nomini keltirish mumkin: nomga asos bo'lgan so'z umumtil darajasida "ocharchilik, hosilsizlik" ma'nolarini anglatsa-da, mazkur toponimda u urug' nomi – etnonim sifatida qo'llangan va nom "qahat urug'i vakillari yashay-

[1] Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. – Москва: Наука, 1973. – С. 26, 55.
[2] Охунов Н. Топонимлар ва уларнинг номланиш хусусиятлари. – Тошкент: Фан, 1989. – Б. 4–36.
[3] Бегматов Э., Улуқов Н. Ўзбек ономастикаси терминларининг изоҳли луғати. – Наманган, 2006. – Б. 26, 87.
[4] Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2024 йил 20 майдаги 294-сон қарори.
[5] Нафасов Т. Қашқадарё қишлоқномаси. – Тошкент: Муҳаррир, 2009. – Б. 5.
[6] Неъматова Ю. Наманган вилояти ойконимларининг тарихий-лисоний тадқиқи: PhD дисс. – Фарғона, 2018. – Б. 12.
[7] Бегматов Э. Истиқлол даври топонимик сиёсатининг илмий принциплари // Филология масалалари. – 2004. – №4. – Б. 32.

digan joy” ma’nosini beradi[1]. Bu esa toponimning ichki shakli bilan zohiriy leksik ma’nosi doim ham mos kelavermasligini ko‘rsatadi va etimologik tahlilning zarurligini asoslaydi.

Tadqiqot natijasida oykonimlarni yetti mezon asosida tasniflash modeli ishlab chiqildi (1-jadval). Model oykonimni bir vaqtning o‘zida bir necha o‘lchamda tavsiflash imkonini beradi; bir nomning turli tasniflarda takror uchrashi metodologik ziddiyat sanalmaydi, chunki har bir mezon nomning boshqa qirrasini yoritadi.

1-jadval

Farg‘ona viloyati oykonimlarini tasniflashning ko‘p mezonli modeli

Tasnif turi	Ajratiladigan guruhlar	Misollar
I. Etimologik-morfologik	turkiy; fors-tojik; arab; rus/sovet; aralash qatlam. Morfologik: sodda; qo‘shma; sifatlovchi + predmet; etnonim + lokativ	Marg‘ilon, Chust; Qoraqum, Oltiariq; Yangihayot, Qiziltepa; Qipchoqobod
II. Xronologik	qadimiy davr; o‘rta asr va yangi davr; zamonaviy (XX–XXI asr)	Farg‘ona, O‘sh; Rishton, Qo‘qon; Mustahkam Do‘stlik, Navqiron, Istiqlol
III. Sotsiolingvistik	etnolingvistik; antroponimik; kasb-hunar; ijtimoiy-hududiy; sakral; iqtisodiy-infratuzilma; migratsion	Qipchoq, To‘da, Qahat; Zebuniso; Miltiqsoz, Ipakchi; Xo‘jamag‘iz, Sayidobod; To‘qimachilar; Eskiarab
IV. Madaniy-ruhiy	antroponimik; mifologik; ruhiy-ma’naviy	T.Ahmedov, Zafarobod; To‘raobod, Tolmozor; Haqiqat, Shodiyona, Bunyodkor
V. Funksional-hududiy	ma’muriy-hududiy; geografik-hududiy; ijtimoiy-hududiy; transport-infratuzilma	Farg‘ona, Dang‘ara; Oqtepa, Qumtepa; Taraqqiyot, Porloq; G‘ishtko‘prik, To‘g‘onboshi
VI. Urbanizatsion-demografik	shahar va yirik urbanizatsiyalashgan hudud; shahar atrofi; qishloq; demografik tarkib asosidagi nomlar	Farg‘ona, Qo‘qon, Quvasoy; posyolka nomlari; qishloq nomlari; Samarqand, Tojikqishloq
VII. Politonimik	siyosiy-mafkuraviy o‘zgarish natijasidagi nomlar; mustaqillik davriga moslashtirilgan; shaxs nomlari	Leninobod, Frunze; Istiqlol, Navqiron; M.Topvaldiyev, Sho‘palat

Viloyatdagi 19 ta shahar va tuman nomining miqdoriy tahlili quyidagi natijani berdi (2-jadval).

2-jadval

Shahar va tuman nomlarining til qatlamlari bo‘yicha taqsimoti

Til qatlami	Nomlar soni	Ulushi, %	Tavsif
Turkiy qatlam	8 ta	42,1	Turkiy til elementlaridan tashkil topgan nomlar; toponimiyaning asosiy o‘zagi
Fors-tojik qatlami	5 ta	26,3	Fors yoki tojik tilidan o‘zlashgan, tarixiy-madaniy mazmunga ega nomlar
Arab qatlami	2 ta	10,5	Arab tilidan kirib kelgan, diniy yoki tarixiy kontekstga ega nomlar
Aralash (gibrid) qatlam	4 ta	21,1	Ikki yoki undan ortiq til qatlami unsurlarini birlashtirgan nomlar
Jami	**19 ta**	**100,0**	**4 ta shahar va 15 ta tuman nomi**

[1] Бозоров Х.Х., Шермуҳаммадов Б.Ш., Аҳмадалиев Ю.И. Фарғона вилояти жой номлари изоҳли луғати. – Фарғона: Наврўз, 2024. – Б. 137.

Miqdoriy ko‘rsatkichlar turkiy qatlamning ustuvorligini tasdiqlaydi; ayni paytda gibrid nomlarning yigirma foizdan ortiq ulushi hududning tarixiy va etnik murakkabligini aks ettiradi. Mahalla darajasida esa aralash nomlarning ulushi yanada yuqori, bu quyi ma’muriy bosqichda nomlanish jarayoni ko‘p tilli muhitga sezgirroq ekanligini ko‘rsatadi.

N.Uluqovning ta’kidlashicha, gidronimlar suv obyektlari va ularning inshootlari nomlarini o‘rganuvchi soha sifatida lingvistik, tarixiy va madaniy jihatlarni chuqur tahlil qilish imkonini beradi[1]. Ularning eng asosiy xususiyati barqarorlikdir: S.G.Klyashtorniy Sirdaryo nomining yunon manbalarida Yaksartes shaklida qayd etilganini ko‘rsatib, uni qadimgi fors tilidagi Yakhsha Arta birikmasi bilan bog‘laydi va “ravshan, pok, haqiqiy daryo” deb talqin qiladi[2]. Tadqiqotda gidronimlarni beshta mezon – ontologik va morfo-gidrologik (potamonim, limnonim, kanalonim), lingvistik (rang, geografik belgi, flora-fauna, harakat xususiyati, mifologik mazmun), etimologik (turkiy, eroniy, arabiy qatlam), tarixiy-etnik (qadimiy, o‘rta asr, yangi davr) hamda manbashunoslik mezoni asosida tasniflash modeli taklif etiladi.

Oronimlar – relyef obyektlarining atoqli nomlari bo‘lib, toponimik tizimning eng qadimiy va semantik jihatdan motivatsiyalangan qatlamlaridan biri hisoblanadi[3]. V.A.Nikonov oronimlar orqali qadimgi qabila nomlari va migratsiya jarayonlarini aniqlash mumkinligini ta’kidlaydi[4]. O‘zbek toponimiyasida oronim yasashning eng keng tarqalgan modellari sifat + relyef termini, ot + relyef termini va etnonim + relyef termini hisoblanadi[5]. Oronimlarning semantik tasnifi 3-jadvalda berilgan.

3-jadval

Oronimlarning semantik tasnifi va nomlash motivlari

Semantik guruh	Misollar	Nomlash motivi
Rang asosidagi nomlar	Qorato‘g‘, Oqartosh, Qiziltepa	tuproq, tosh yoki o‘simlik qoplamining rangi
Shakl asosidagi nomlar	Do‘mboqtepa, Qamchiq	relyefning tashqi ko‘rinishi va shakli
Geologik tarkib asosidagi nomlar	Toshtepa, Toshloq	grunt va jinslarning tarkibi
Flora bilan bog‘liq nomlar	Archabuloq, Chimyon	o‘simlik qoplami
Fauna asosidagi nomlar	Arslonto‘g‘	hududga xos hayvonot dunyosi
Etnonim asosidagi nomlar	Jaloyirtepa, Qo‘ng‘irotsoy	hududda yashagan urug‘ va qabila nomi

Natijalar oykonimlarni tasniflashda bir mezonli yondashuvning yetarli emasligini ko‘rsatadi. Bitta nom bir vaqtning o‘zida bir necha guruhga mansub bo‘lishi mumkin: Leninobod oykonimi etimologik jihatdan gibrid (rus antroponimi + fors formanti), xronologik jihatdan sovet davri nomi, sotsiolingvistik jihatdan ijtimoiy-hududiy, politonimik jihatdan esa siyosiy-mafkuraviy o‘zgarish natijasidir. Bu holat tasniflashda mezonlarni bir-birini istisno qiluvchi emas, balki bir-birini to‘ldiruvchi tizim sifatida qurishni taqozo etadi.

Miqdoriy natijalar yana bir qonuniyatni ochib beradi: ma’muriy bosqich qanchalik yuqori bo‘lsa, nomning til qatlami shunchalik barqaror bo‘ladi; bosqich pasaygan sari gibridlik darajasi ortadi. Buning sababi shundaki, yirik oykonimlar asrlar davomida yozma manbalarda qayd etilib me’yorlashgan, mahalla nomlari esa jonli so‘zlashuv muhitida, ko‘p tilli aholi ishtirokida shakllangan.

Gidronim va oronimlarning barqarorligi ularning kundalik xo‘jalik faoliyati bilan bevosita bog‘liqligi hamda amaliy axborot tashishi bilan izohlanadi. Masalan, Achchiqko‘l tipidagi nomlar suvning kimyoviy xossasi haqidagi ma’lumotni yetkazib, o‘ziga xos qadimgi geografik “eslatma tizimi” vazifasini bajargan. Sotsiolingvistik nuqtayi nazardan esa oykonimlar mahalliy identifikatsiyani shakllantirishda faol ishtirok etadi, shu bois ularning tizimidagi o‘zgarishlar –

[1] Улуқов Н. Ўзбек тили гидронимларининг тарихий-лисоний тадқиқи. – Тошкент: Фан, 2008. – Б. 5–6.
[2] Кляшторный С.Г. Яксарт – Сыр-Дарья: к этимологии названия // Советская этнография. – 1953. – №3. – С. 189–190.
[3] Мурзаев Е.М. Географические названия мира. – Москва: Мысль, 1984. – С. 72, 102.
[4] Никонов В.А. Введение в топонимику. – Москва: Наука, 1965. – С. 36.
[5] Қораев С. География номлар маъноси. – Тошкент, 1978. – Б. 58.

birlashtirish, bo‘lish yoki qayta nomlash – nafaqat ma’muriy, balki lisoniy-madaniy oqibatlarga ham ega bo‘ladi.

Nomlash jarayonida tabiiy-geografik belgi, xo‘jalik faoliyati, etnik mansublik va tarixiy voqealar asosiy motivatsion omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Toponimning ichki shakli bilan umumtil leksik ma’nosi doim ham mos kelmasligi (Qahat misoli) etimologik tahlilni zaruriy bosqichga aylantiradi. Oykonimlarni tasniflashning yetti mezonli modeli – etimologik-morfologik, xronologik, sotsiolingvistik, madaniy-ruhiy, funksional-hududiy, urbanizatsion-demografik va politonimik – ishlab chiqildi. Viloyatdagi 19 ta shahar va tuman nomining 8 tasi (42,1%) turkiy, 5 tasi (26,3%) fors-tojik, 2 tasi (10,5%) arab, 4 tasi (21,1%) aralash qatlamga mansubligi aniqlandi. Ma’muriy bosqich pasaygan sari gibridlik darajasi ortishi qonuniyat sifatida qayd etildi. Gidronimlarni tasniflashning besh mezonli yaxlit modeli taklif etildi; oronimlarning semantik tasnifi oltita guruhni qamrab olib, nomlanishda tabiiy muhit bilan bog‘liq motivatsiya ustunlik qilishi tasdiqlandi.

Rezyume. Maqolada Farg‘ona viloyati tarixiy toponimiyasi nominatsion-motivatsion, leksik-semantik va sotsiolingvistik jihatdan tahlil qilinadi. Oykonimlarni tasniflashning yetti mezonli modeli ishlab chiqilib, Farg‘ona materiali asosida qo‘llanildi. Ma’muriy-hududiy birliklar nomlarining til qatlamlari bo‘yicha taqsimoti miqdoriy jihatdan aniqlandi: 19 ta nomdan 8 tasi turkiy, 5 tasi fors-tojik, 2 tasi arab va 4 tasi aralash qatlamga mansub. Gidronimlarni tasniflashning yaxlit besh mezonli modeli taklif etildi, oronimlarning semantik guruhlari aniqlandi.

Resume. The article analyses the historical toponymy of the Fergana region in nominative-motivational, lexical-semantic and sociolinguistic terms. A seven-criterion model for classifying oikonyms is developed and applied to the Fergana material. The distribution of administrative-territorial unit names across language strata is established quantitatively: of 19 names, 8 belong to the Turkic stratum, 5 to the Persian-Tajik, 2 to the Arabic and 4 to the hybrid stratum. An integrated five-criterion model for the classification of hydronyms is proposed, and the semantic groups of oronyms are identified.

Резюме. В статье историческая топонимия Ферганской области анализируется в номинативно-мотивационном, лексико-семантическом и социолингвистическом аспектах. Разработана семикритериальная модель классификации ойконимов и показана её применимость на ферганском материале. Количественно установлено распределение названий административно-территориальных единиц по языковым пластам: из 19 наименований 8 относятся к тюркскому, 5 – к персидско-таджикскому, 2 – к арабскому и 4 – к гибридному пласту. Предложена целостная пятикритериальная модель классификации гидронимов, определены семантические группы оронимов.